

стрімке зростання кількості студентів: порівняно з 1970/71 навчальним роком число студентів зросло в півтора рази [4, с. 63]. Це пояснюється кількома причинами. По-перше, високим престижем вищої освіти, що позначається на більшій можливості знайти роботу та відповідній заробітній платі. Другою причиною є поступова втрата традиційного елітарного характеру вищої освіти.

Отже, система освіти Великобританії зазнає постійних змін відповідно до економічних та соціальних потреб суспільства. Престиж вищої освіти, високий рівень викладання, а також зростаюча доступність гарантують можливість отримання освіти як громадянам Великобританії, так і іноземним студентам.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Great Britain. The Higher Education System». - Euromecum. - 1994, pp. 2-22.
2. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования. - К., «Просвіта», 1997, 306 с.
3. Колодкина Е. Как и чему учат в Шеффилде // Альма-матер. - №3. - 1990. - С. 73-74.
4. Вища школа України на порозі XXI століття // Рідна школа - №5. - 1993. - С. 63-67.

Віра Поліщук

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ВЧИТЕЛІВ НІМЕЧЧИНИ

Сучасна система післядипломної освіти в Німеччині формувалась протягом двох століть і пройшла складний шлях становлення. Німецькі вчителі вже у XIX ст. проявляли інтерес до заходів, де можна було ділитися досвідом, дати оцінку організації навчального процесу, визначити фахові проблеми. Усе це привело до об'єднання учителів у професійні групи - учительські спілки. Перші збори спілок (перша третина XIX ст.) засвідчили, що новому становому прошарку - учительству - властиве прагнення ділитися досвідом роботи і запозичати його.

Після проголошення Німецької імперії (1872 р.) в умовах високорозвинутої на той час економіки виник підвищений попит на працівників високої кваліфікації. Це спричинило необхідність удосконалення як і системи підготовки вчителів, так і подальшого підвищення їх кваліфікації.

Удосконалення фахової майстерності педагогів здійснювалось за двома основними напрямками:

через створення інститутів підвищення кваліфікації вчителів. У 1915 р. такий інститут був створений у Берліні, а в 1925 році - в Гамбурзі. Ці два інститути були першими державними закладами у Німеччині, які виключно займалися проблемами підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;

через підтримку вчителів, які прагнули здобути академічну освіту. Учителів народних шкіл почали приймати в університети.

На початку XX ст. в Німеччині активізувалась діяльність учительських спілок, які приділяли особливу увагу питанням післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Період Веймарської республіки (1918-1933 рр.) характеризується серйозними реформами в галузі освіти. Основними факторами, які відігравали вирішальний вплив на систему післядипломної освіти вчителів тогочасної Німеччини були: педагогічна література, бібліотеки, виставки навчальних посібників, підручників, різноманітних навчальних засобів, діяльність Будинків вчителів та Німецького шкільного музею. Відвідати цей музей вважалося справою честі кожного педагога.

Встановлення фашистської диктатури в Німеччині стало причиною зупинки процесу розвитку німецької школи, росту професійної кваліфікації її педагогів. Усі учительські товариства, спілки, об'єднання були заборонені. Будь-які прояви самостійності й творчості педагогів були просто небезпечними. Асигнування на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів були припинені.

Після завершення другої світової війни і розгрому фашистського уряду Німеччини освітня система цієї країни розвивалася за двома різними сценаріями.

У східних німецьких землях зразу після війни почала створюватись система освіти за зразком СРСР. Як свідчать архівні документи, партійне керівництво східних німецьких земель підтримувало процес радянзації німецької школи. Про це свідчить і новоутворена система післядипломної освіти педагогів у НДР. У 50-х роках набули поширення курси підготовки вчителів. У 60-х для вирішення освітньої роботи на місцях почали створюватися педагогічні кабінети. У 1970 р. була запроваджена курсова система підвищення кваліфікації вчителів. Аналіз робочих планів курсів підготовки вчителів та програм для вчителів різних категорій свідчить про те, що новоутворена система підвищення кваліфікації вчителів у НДР була направлена в першу чергу на вирішення проблеми їх політичної освіти, а вже потім на удосконалення їх фахового рівня. Підтвердженням цьому може служити той факт, що, наприклад, програми курсової системи підвищення кваліфікації для всіх категорій учителів, які, до речі, розроблялися Центральним інститутом ПКВ, обов'язково складалися з трьох блоків: курсу марксизму-ленінізму, курсу педагогіки і психології і курсу методики викладання фахових предметів. Причому, на перший блок відводилося не менше 40 % навчального часу.

Аналіз системи післядипломної освіти у ФРН свідчить про інтерес, піклування і належне фінансування її з боку боннського уряду. Система післядипломної освіти у ФРН розглядалась як засіб реалізації здійснюваної урядом державної політики в галузі освіти і не тільки в ній. Учителі в ФРН розглядаються як ініціатори і учасники всіх нововведень, і одночасно як втілювачі і реалізатори їх на місцях. Така ідея мала вирішальне значення, оскільки будь-які вдосконалення змісту, форм чи методів роботи окремої школи, як правило, вимагають зміни в діяльності всіх педагогічних кадрів цього закладу. Так виникла тенденція створення системи післядипломної освіти вчителів, пов'язана з безпосередньою участю всіх членів педагогічного колективу у розробці куррикулум¹ своєї школи.

У кінці 70-х рр. у системі післядипломної освіти відбулася переорієнтація на особистість учителя, на його досвід, проблеми. Більш досконала організація роботи всієї системи післядипломної освіти покликана була допомогти вчителям з'ясувати причини невдач у роботі, уникнути непорозумінь і конфліктів. Тому особливого поширення набули робота з учителями на курсах за участю пси-хологоаналітиків в групах самоаналізу, консультації з проблем спілкування, конфліктів.

Сучасна Федеративна Республіка Німеччини об'єднує 16 земель, п'ять із яких приєднались тільки в 1990 році. Відповідно до Основного закону (Конституції) ФРН землі володіють правом верховенства в області культурної політики, яка включає в себе освіту, науку, культуру і спорт. Тому розробка законодавства, створення освітніх систем і управління ними є, головним чином, сферою компетенції і відповідальності окремих земель. Це стосується і шкільної системи, і вищої освіти, і, зрозуміло, системи післядипломної освіти вчителів.

Проте необхідно відмітити, що сучасна система післядипломної освіти практично в усіх землях має багаторівневий характер. На думку німецької дослідниці М.Бюмер, у системі післядипломної освіти ФРН чітко простежуються чотири рівні її організації: міжземельний, земельний, регіональний, внутрішкільний. Аналогічної класифікації рівнів дотримується і В.Кунерт в своєму дослідженні з проблем функціонування педагогічних колективів шкіл в умовах об'єднаної Німеччини (1992 р.).

Згідно з цією класифікацією міжземельний рівень - це найбільш глобальний рівень підвищення професійної майстерності педагогів, який охоплює своїми заходами вчителів багатьох федеральних земель, а інколи і всієї країни. На цьому рівні здійснюються програми міжнародного обміну вчителями, організуються спільні заходи Земельних Інститутів: навчальні поїздки вчителів по ФРН та інших країнах, заочне навчання та ін.

¹ Куррикулум (англ.) - у німецькій педагогіці це поняття включає в себе зміст навчання, а також методи подачі навчального матеріалу.

Проведення цих заходів на міжземельному рівні курується різними закладами, наприклад незалежними академіями, консульствами відповідних держав у ФРН, Німецьким заочним інститутом та ін.

Система післядипломної освіти на земельному рівні включає в себе, як правило, систему роботи, направлену на підвищення фахового рівня учителів на території однієї із федеральних земель і часто ототожнюється із роботою Земельного Інституту ПКВ, хоча зміст діяльності цих інститутів не обмежується заходами підвищення фахового рівня вчителів на земельному рівні.

Система післядипломної освіти вчителів на регіональному рівні - це, як правило, курси підвищення кваліфікації при вищих навчальних закладах, різноманітні курси, семінари, конференції. До їх проведення у ФРН існує система вимог: заняття повинні бути короткочасними; вони повинні проводитись недалеко від дому і школи; на них повинні розглядатись проблеми, які особливо актуальні для учителів даного регіону; зміст занять повинен плануватись з урахуванням побажань самих слухачів і допомагати вирішувати їм конкретні проблеми та труднощі, що мають місце в їх практичній діяльності.

На четвертому рівні об'єктом організації системи післядипломної освіти вчителів і безпосереднім місцем проведення цієї роботи є школа і її вчителі.

Вважаю за доцільне зупинитися детальніше на аналізі змісту і форм післядипломної освіти на цьому рівні. У сучасній ФРН цей рівень післядипломної освіти є найбільш поширеним. Це пояснюється не тільки мінімальними бюджетними витратами на їх організацію, хоч і це має немаловажне значення. Земельні міністерства вбачають у цій формі післядипломної освіти можливість перетворити вчителів з «інструменту» у «рушійну силу» реформ освіти в цій країні.

Варто відмітити, що кожна із 16 федеральних земель ФРН має свою концепцію післядипломної освіти вчителів на внутрішкільному рівні, причому в різних землях вона займає різне процентне співвідношення відносно форм роботи на регіональному, земельному і міжземельному рівнях.

Ідея організації післядипломної освіти на міжшкільному рівні почала особливо активно пропагуватись у ФРН на початку 80-х років. Цій проблемі були присвячені цілі випуски таких журналів, наприклад, як «Schul-Management» (1982 р., N 2) і «Lehrerjomal» (1982 р., N 1). Власне періодичною пресою була сформована і поширена думка про те, що на жодному іншому рівні (мається на увазі регіональний, земельний і міжземельний) післядипломна освіта вчителів не стоїть так близько до проблем школи і до проблем самих педагогів. Важливим фактором внутрішкільного підвищення кваліфікації учителів є конкуренція між школами, викликана зменшенням контингенту учнів. Підпорядковуючись законам ринкових відносин, школи намагаються звернути на себе увагу.

Український дослідник Вакуленко Т.І. у своєму дисертаційному дослідженні «Становлення і розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів Німеччини» (Київ, 1995 р.) зробила спробу класифікувати форми внутрішкільного ПКВ за тривалістю їх проведення і за змістом і способами організації. За змістом і формами організації автор виділяє такі форми внутрішкільного ПКВ: наради; засідання, присвячені аналізу питань якогось навчального предмету; засідання, на яких розглядаються загальнопедагогічні питання; відвідування уроків; дослідження; гуртки; форуми і педагогічні наради при закритих дверях.

Кожна із вище названих форм роботи має свої особливості і переваги. Так, наприклад, *наради* в школах ФРН як форма післядипломної освіти вчителів на внутрішкільному рівні найчастіше проводяться тоді, коли виникає потреба ознайомити педагогів з державними документами в галузі освіти, з директивами стосовно змін в навчальних програмах, обговорити нові методики навчання.

Відвідування уроків членами педагогічного колективу найчастіше використовуються у випадку, коли виникає потреба дати оцінку нововведенням в галузі методики навчання чи надати конкретну допомогу у проблемній чи конфліктній ситуації, що виникла у педагога.

Гурток - це форма підвищення професійної компетентності німецькими педагогами у неформальних об'єднаннях за інтересами. Зміст роботи, їх тематика, термін і місце проведення визначаються самими учасниками або конкретними потребами школи.

Форумом називають роботу об'єднання вчителів певного ступеня навчання або паралельних класів. На форумі вчителі отримують необхідну їм інформацію, обмінюються досвідом роботи, виступають з повідомленнями і доповідями.

Педагогічні наради при закритих дверях відрізняються від інших форм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів школи, по-перше, глобальністю і значимістю питань, які виносяться на обговорення і, по-друге, фінансуваням. Для проведення *наради при закритих дверях* шкільне управління дозволяє повністю звільнити всіх учителів на два дні протягом двох навчальних років із збереженням заробітної плати.

Власне такі наради всього педагогічного колективу є найбільш вагомими і ефективними заходами підвищення кваліфікації вчителів на внутрішкільному рівні, хоч у різних землях вони називаються по-різному: в Нижній Саксонії - Педагогічна нарада при закритих дверях, в Берліні - Педагогічна конференція, в землі Баден-Бюртемберг - Педагогічний день.

Цікавим є досвід організації підвищення кваліфікації вчителів на внутрішкільному рівні в землі Північний Рейн-Вестфалія. В організації цієї роботи педагогам надають практичну допомогу модератори²² від Земельного Інституту ПКУ.

У Земельному (Північний Рейн-Вестфалія) Інституті ПКУ діє програма підготовки і перепідготовки модераторів. Заняття для модераторів проводяться, як правило, в Земельному Інституті ПК двічі на рік у формі недільного тренінгу. Крім цього функціонують регіональні групи модераторів з метою обміну досвідом роботи.

У процесі підготовки і підвищення кваліфікації модераторів широко використовується метод тренінгу за так званою «Моделлю Мутчека». Суть даного тренінгу полягає в тому, щоб надати допомогу вчителю і навчити його самого вирішувати проблеми, які виникають, шляхом поетапного аналізу причин. З його допомогою учасники тренінгу шукають, апробують і зіставляють із шкільною діяльністю логіку і модель поведінки педагога. Одночасно розробляється стратегія навчання і поведінки школяра.

Під час навчання і для практичної діяльності з педагогами в школі модераторам видаються спеціально розроблені різноманітні допоміжні матеріали - так звані «Мануали для модераторів». Це різноманітні вправи, завдання, ситуації та методика їх вирішення. Варто відзначити, що всі витрати, пов'язані з роботою модераторів (проїзд, розташування, робочі матеріали, фінансування підвищення кваліфікації) беруть на себе спеціальні служби федеральних земель.

Сьогодні поряд з концентрацією уваги на особистості вчителя, його проблемах система післядипломної освіти направлена на оволодіння вчителями сучасними новітніми технологіями навчального процесу, що значною мірою зумовлене тотальною комп'ютеризацією сучасної Німеччини. Причому акцент робиться на обов'язковому навчанні кожного учителя роботі з комп'ютером і використанні його у навчально—виховному процесі.

Наше далеко не повне ознайомлення з системою післядипломної освіти вчителів Німеччини свідчить про можливість використання цього досвіду в нашій країні. Особливо, на нашу думку, уваги заслуговує детальніше вивчення питання післядипломної освіти вчителів на робочому місці. В умовах економічної кризи і фінансової скрути в Україні поширення такої форми післядипломної освіти допомогло б учителям швидше і ефективніше вирішувати проблеми, які їх хвилюють. Заради справедливості варто відмітити, що цих проблем більше, ніж достатньо. Можливо, підготовка в обласних інститутах післядипломної освіти модераторів, мільтиплікаторів і консультантів із числа районних методистів і шкільних керівників методичних об'єднань обходилась би бюджету дешевше, а користь була б більша, ніж проведення традиційних курсів ПКВ. На підтримку такої форми післядипломної освіти вчителів можна висловити наступні аргументи: оперативність і злободенність для даної конкретної школи проблем і питань, що виносяться на обговорення; участь в роботі по підвищенню свого професійного рівня всього педагогічного колективу; економія фінансів (оплата проїзду, розташування, організація харчування, заміни уроків при масових поїздках вчителів в обласні центри); створення в педагогічних колективах атмосфери творчості та ін.

²² Модератор (лат.) - керівник курсів (за принципом телевізійного ведучого якоїсь програми або передачі).

Цілком зрозуміло, що це питання вимагає більш детального дослідження і глибшого вивчення досвіду роботи вчителів у ФРН. Напевне, що й німецьким педагогам буде цікаво ознайомитися із системою післядипломної освіти вчителів України.

Можливості взаємного вивчення збагачення стають значно реальнішими після підписання літом 1993 року урядами України і ФРН угоди про співпрацю в галузі освіти. Офіційна назва цієї угоди звучить так- «Угода між урядом Федеративної Республіки Німеччини і урядом України про культурну співпрацю». Згідно з даною угодою обидві сторони зобов'язались сприяти:

направленню вчителів, лекторів і експертів-консультантів;

постачанню підручниками та іншими навчальними посібниками, а також співпраці при створенні нових підручників та інших навчальних матеріалів;

запрошенню вчителів і студентів на навчання, стажування і курси підвищення кваліфікації, які проводяться другою стороною, а також обміну досвідом роботи по вивченню іноземних мов на основі сучасних технологій.

У Статті I цього договору, зокрема, сказано: «Договірні сторони сприяють направленню німецьких викладачів та фахівців з методики викладання німецької мови у навчальні заклади України для роботи в галузі підготовки та підвищення кваліфікації українських вчителів німецької (як рідної) мови, зокрема, у школах тих регіонів України, де мешкають громадяни України німецького походження» [6, с.23].

Про надання Україні німецькою стороною послуг експертів-консультантів і експертів-кураторів говориться у Статті II вище названого договору. «Уряд Федеративної Республіки Німеччини надає Уряду України послуги експертів-консультантів і експертів-кураторів, які консультують з усіх питань викладання німецької мови і беруть участь у практичній підготовці та підвищенні кваліфікації вчителів німецької мови і викладачів для проведення німецькою мовою уроків з спеціальних дисциплін» [6, с. 25].

Ця угода фактично служить юридичною основою співпраці в галузі освіти, вона надає шанс вивчення і взаємного збагачення досвідом роботи.

Співпраця з таким партнером, як німецькі педагоги, дає можливість нам, українським педагогам, підтвердити чи переглянути свої педагогічні погляди, зміст нашої шкільної освіти, методику викладання.

Досвід співпраці педагогів Тернопільської області з німецькими колегами свідчить, що нам є чому у них повчитися, в тому числі й у сфері організації післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алферов Ю.С., Курдюмова И.М., Писарева Л.И. Оценка и аттестация кадров образования за рубежом. - М.: Российское педагогическое агентство, 1997. - 146 с.
2. Вакуленко Т.І. Становлення і розвиток системи підвищення кваліфікації вчителів Німеччини: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - К., 1995. - 17 с.
3. Гаргай В.Б. О повышении квалификации учителей на Западе // Педагогика. - 1992. - № 5-6. -С. 119.
4. Научно-технический прогресс и система образования (Великобритания, США ФРГ, Франция, Швеция). - М.: ИНПОН АН СССР, 1985. - С. 144.
5. Пуховська Л.П. Тенденції розвитку систем підготовки вчителів у Європі // Педагогіка і психологія, 1994. - № 3. - С. 144-152.
6. Эвелин Ульрих. Немецкие педагоги в украинских школах // Наша школа. - Одесса, 1994. - № 2. - С. 22-26.